

УДК 37.034:130.122

doi: 10.15330/ps.6.1.277-285

Світлана Заблоцька

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

svitlana.zabolotska@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ДУХОВНОСТІ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Аналізується вплив дорослого на розвиток духовності учнів в навчально-виховному процесі. Охарактеризовано розвиток духовності учнів та різні її прояви. Акцентовано увагу на духовній позиції самих вихователів та визначеність їхніх ідеалів, розвиток духовних цінностей, релігійної свідомості та самосвідомості особистості.

У статті здійснено ґрунтовний теоретичний аналіз дослідження проблеми особливостей духовного розвитку особистості у сучасній психолого-педагогічній науці. Автором проаналізовано основні аспекти поняття духовності, розглянута його структура та види. Наводиться перелік особистісних характеристик рис людини, які засвідчують міру наявності у неї духовності. Зазначається, що становлення духовності нерозривно пов'язане з саморозвитком, а одиницею аналізу духовності є ціннісні орієнтації особистості. Обґрунтовано значення цієї тематики (проблематики) для духовного розвитку особистості майбутнього педагога. Визначено проблеми та перспективи подальших досліджень розвитку духовності особистості майбутніх педагогів.

Ключові слова: *духовність, навчально-виховний процес, соціалізація, ідентифікація, психолого-педагогічний супровід, особистість, духовність, духовний розвиток, особистість майбутнього педагога, духовна культура, духовна культура вчителя, духовність учителя, духовне самовдосконалення особистості.*

Актуальність. Проблема становлення духовності особистості є актуальною і в науці, і в суспільній практиці. На перехідних етапах історичного розвитку нації значущість духовності набуває особливої ваги. Науковці констатують недостатній рівень поширення духовних цінностей серед дітей та молоді, домінування в них суто прагматичних інтересів.

Духовний розвиток – це довгий і складний шлях до вдосконалення. Він трансформує структуру особистості. Шлях, який стимулює свідомість до духовного розвитку в різних проявах – інтелектуальній, вчинковій, соціальній, моральній – це шлях звільнення психічного від залежності зовнішньою детермінацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчаючи психологічні закономірності проблеми духовного становлення, С. Максименко зазначає, що розвиток духовності залежить від соціально-психологічних очікувань, образу Я, рівня домагань, самооцінки – структурних компонентів самосвідомості. Група науковців, чий дослідження торкаються складного процесу духовного становлення (С. Максименко [8–10], М. Боришевський [3], В. Москалець [11], М. Савчин [14] та ін., вважають, що умовою успішного духовного становлення особистості вважається духовна позиція самих вихователів та визначеність їхніх ідеалів, наявність духовних цінностей, релігійної свідомості та самосвідомості особистості.

Формування особистості дитини відбувається через входження в навколишнє середовище та різностороннє його пізнання, перетворення на суспільного індивіда, долучення до соціального життя як активної і дієвої сили.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема духовності стала об'єктом дослідження таких науковців, як: О. Асмолов, М. Бердяєв, Б. Братусь, Ю. Вяземський, О. Зеліченко, М. Каган, В. Кемеров, С. Франк та ін. Духовний розвиток особистості відображений у працях багатьох учених, таких як: А. Адлер, Р. Алперт, С. Гроф, О. Климишин, О. Олексюк, Г. Райх, К. Роджерс, О. Семашко та інші. Проблема духовного розвитку особистості є предметом досліджень у вітчизняній педагогіці та психології (К. Абульханова-Славська, І. Бех, Г. Балл, Л. Божович, М. Боришевський, Ф. Василюк, Л. Виготський, І. Зязюн, О. Киричук, О. Леонтьєв, Ж. Маценко, Е. Помиткін, М. Савчин, О. Сухомлинська, Ж. Юзвак та інші автори).

Аналіз досліджень показує, що науковці у своїх дослідженнях відображають один аспект духовності. Така ситуація визначається багатоваріантністю визначення поняття "духовність", а також складністю його дослідження.

Метою статті є теоретичний аналіз дослідження проблеми особливостей духовного розвитку особистості майбутнього педагога.

На думку М. Савчина [13], упродовж усього життя людина як істота соціальна стикається з потребою бути серед людей, взаємодіяти з ними, тобто входити в системи міжособистісних відносин. Для цього їй необхідно володіти навичками соціально-психологічної компетенції, яка формується в ході засвоєння систем спілкування через включення у суспільну діяльність. Така компетентність як процес соціалізації особистості є дуже складним явищем. Тут і вміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, і здібності правильно визначати особистісні особливості та емоційні стани інших людей, і здатність вибирати адекватні способи поведінки з ними та реалізувати ці способи в процесі взаємодії.

Важливим аспектом активності індивіда в процесі соціалізації є ідентифікація як ототожнення себе з іншою людиною, групою, колективом, що дає змогу успішно оволодівати різними видами соціальної діяльності, засвоювати і трансформувати у власні об'єктивно значущі соціальні норми та цінності, брати на себе певні соціальні ролі. Ідентифікація здійснюється в найрізноманітніших формах, що відрізняються одна від одної психологічним механізмом, характером видів діяльності, засвоєними ролями, нормами та цінностями, а також ступенем ефективності цього засвоєння.

Основним механізмом соціалізації індивіда є інтеріоризація – переведення вироблених людством у цілому і різними суспільними групами зокрема зовнішніх норм, цінностей та установок у власний внутрішній світ і використання їх як регуляторів поведінки.

Основою процесу виховання науковці вважають формування прагнення до найвищих загальнолюдських цінностей: гуманістичних ідеалів

злагоди, милосердя, правди, справедливості; переважання альтруїстичних мотивів, готовності поступитися особистими інтересами заради інтересів інших; потреби безкорисливо чинити добро [2].

Першим осередком формування духовності особистості дитини є її сім'я. Значний вплив на формування духовності у сім'ї мають батьківські настанови, бесіди, особистий приклад, сімейні звичаї. В першу чергу батьки забезпечують умови для нормального розвитку дитини. Наслідуючи дорослих, дитина присвоює їх якості і намагається в сюжетно-рольових іграх презентувати себе через сукупність запозичених у значущих дорослих властивостей.

На жаль, дослідження окремих науковців демонструють, що переважна більшість сучасних батьків неспроможна повною мірою дбати про духовний розвиток своїх нащадків [2]. Більшість дорослих у першу чергу націлюються на задоволення матеріальних потреб дитини, не приділяючи належної уваги формуванню вищих, морально-духовних її інтересів.

Розвиток моральних форм поведінки дитини відбувається при особистій участі у взаємодіях зі значущим дорослим. Так, у роботах В. Давидова, В. Кудрявцева підкреслюється, що індивідуальність суб'єкта визначається на основі внесків у сукупну цілісну діяльність за ступенем участі дитини й дорослого в "проектванні" цієї діяльності, її побудови й розвитку (Д. Ельконін). У цьому зв'язку В. Слободчиков і А. Шувалов вказують на те, що дорослий для дитини стає не просто однією з умов її розвитку, а є фундаментальною онтологічною підставою самої можливості виникнення людської автономності, фактором нормального морального, духовного розвитку й повноцінного життя [15, с. 91–105.].

Становлення духовності особистості в дитинстві пов'язане також з реалізацією потреби у визнанні (В. Мухіна, М. Лісіна, Д. Фельштейн, Л. Божович, Л. Виготський). Домагання у визнанні як пред'явлення дитиною своїх прав на суспільну повагу з боку інших характеризує її як соціальну істоту і як унікальну індивідуальність. Вирішення цього завдання пов'язане з реалізацією домагань на особистісно значущий статус та реалізацію людських цінностей. При цьому дитина має засвоїти чітку, впевнену, позитивну самооцінку: "Я добрий". Депривація реалізації домагань у визнанні призводить до емоційної напруги, розвитку таких негативних утворень, як заздрість, агресивність, невпевненість, а головне – до знецінювання іншого. Розв'язання цього завдання сприяє відстоюванню психологічної самостійності та внутрішньої незалежності, результатом чого є позитивна самооцінка, почуття власної значущості (Н.І. Непомнящая).

Аналіз чинних програм, за якими працюють дошкільні навчальні заклади України, засвідчує, що в їх змісті передбачено завдання, які відповідають основній лінії розвитку особистості – становленню довільності.

У практиці дошкільної освіти розповсюджене розуміння довільності як самовизначення і самопримусу, проте для формування істинної

довільності поведінки в дошкільному віці необхідно розвивати такі якості, як ініціативність, активність дитини як суб'єкта діяльності.

Процес спілкування має цілісний характер, отже, усвідомлення й орієнтація дошкільників на партнерське спілкування у групі й створює необхідний контекст, у якому стає можливим пошук нових ресурсів для налагодження взаємин з батьками та вихователями.

Аналізуючи проблеми морального та духовного розвитку, М. Боришевський зазначає: "Оволодіння законами моралі, формування здатності активно й невідступно протидіяти злу – чи не найскладніший процес в особистісному становленні людини" [3, с. 167]. Як зазначає Д. Ельконін [15], уже в дошкільному віці відбувається відкриття дитиною свого внутрішнього життя, яке тісно пов'язане і скоординоване із зовнішньою діяльністю. Найбільш яскраво моральна сфера особистості виявляється в самооцінюванні та осмисленні своїх моральних переживань. Процес становлення моральності та духовності проходить у вигляді відображення етичних смислів Я, що виникають у результаті співвіднесення власних дій людини з мотивами її діяльності.

Об'єктом наслідування може стати і вихователь, який бере безпосередню участь у вихованні дитини. Спостережувані у житті дорослих норми дитина реалізує в системі особистісних стосунків. Ефективність виховного впливу спілкування дитини з вихователем залежить від його вимог, які мають бути справедливими, обґрунтованими, послідовними, спрямовуваними; від його зауважень (важливо, щоб вони були необразливими, а доброзичливими, не принижували гідності дитини), а також оптимального співвідношення позитивних і критичних оцінок. Довірливе, педагогічно ефективне спілкування з дітьми можливе за умови, що педагог є розвинутою особистістю, прагне морального самовдосконалення. Важливе значення має індивідуальний стиль його діяльності.

Важливою частиною виховного процесу є вербальні звернення вихователя до дітей. Повинна звертатися увага на всі його аспекти: зміст, емоційна сторона, яка включала б усю палітру позитивних і негативних емоцій вихователя; висловлені виховні наміри – оцінювання, інформація про навчання; тривалість й частота індивідуальних звернень. Контакти між вихователем і дитиною повинні бути достатньо емоційними для того, щоб впливати на настрої вихованця і його готовність до взаємодії з оточуючими. Емоційні стани та звернення вихователя мають не менше виховне значення, ніж спеціально організована спільна продуктивна та ігрова діяльність.

У повсякденному житті групи рекомендується звертати увагу на прояви моральних норм у поведінці дітей та сприяння один одному під час прибирання, підготовки до гри, допомоги дорослим, ігрової та навчальної діяльності, тобто сприяти перенесенню моральних уявлень дітей у реальні ситуації і схвалювати прояви їх моральної спрямованості на оточуючих.

Вихователям рекомендується проводити з дітьми бесіди з приводу кожного конфлікту, що виникає між ними, в яких аналізувати причини

виникнення кожної конфліктної ситуації і особливо зупинятися на можливих наслідках їхніх конфліктів. Слід не лише зосереджувати увагу на необхідності дотримання моральних правил поведінки, а опиратися на емоційні переживання дітей: битися не можна не лише тому, що це правило поведінки, а й тому, що бійка несе фізичний та душевний біль іншому. У відношенні конфліктів вихователів з батьками ми рекомендували вирішувати їх без присутності дітей.

Це відбувається ефективно за певних психолого-педагогічних умов: а) чіткої постановки виховних завдань, спрямованих на створення гуманних стосунків у дитячому колективі; б) гуманного ставлення вихователя до дітей, прагнення зрозуміти дитину, її стан, мотиви вчинків; в) створення умов для активної діяльності дітей, що формує доброзичливі стосунки, сприяє освоєнню колективізму як норми поведінки.

Прихильники навчально-дисциплінарної моделі взаємодії педагога і дитини вказують на те, що педагог повинен бути суворим, вимогливим, постійним у своїх стосунках з дітьми тощо. Однак вихователі, які наділені сильною або інертною нервовою системою, віддають перевагу особистісно-зорієнтованій моделі виховання, для якої характерні довіра і повага до дітей. Вони не лише спрямовуватимуть, а й уміло організовуватимуть діяльність дітей, дбаючи про те, щоб вона була для них цікава і розвивальна.

В молодшому шкільному віці проходить опанування моральним, духовним і соціальним досвідом шляхом регуляції своєї поведінки відповідно до норм та засвоєних цінностей. Кожного дня молодший школяр постає перед необхідністю вибору, взаємодії з оточуючими та адекватного самооцінювання. Тому дитина діє згідно з нормами не через те, що боїться зовнішніх санкцій, а тому, що не може вчинити інакше.

Як зазначає М. Савчин, у молодшому шкільному віці закладаються основи спрямованості спонукальної сфери. Одним із моральних мотивів поведінки молодшого школяра, на думку автора, є ідеал, попри те, що у цей період він характеризується ще високою конкретністю, нестійкістю та незначним рівнем дієвості. О. Галян [4] підкреслює, що важливим моментом розвитку спонукальної сфери молодшого школяра виступають знання ним норм і правил поведінки, які регламентуються вчителем через пред'явлення вимог, визначення мети дій, ієрархізацію цілей. Важливим є розвиток сумління, на основі чого виникають моральні емоційні переживання (сором, провина, задоволення від доброго вчинку, власна гідність). Докори сумління, незадоволення собою, каяття не можуть виникнути в людини поза зв'язком з її міркуваннями, раціональними оцінками. У цьому виражається тісний взаємозв'язок емоційного з інтелектуальним, який особливо виразно проявляється у функціональній структурі моральної саморегуляції.

Домінуюче значення, підкреслює С. Білозерська [1], мають моральні мотиви поведінки, зокрема, досягнення позитивних результатів у поведінці та уникнення невдач; мотиви дружнього спілкування; формування морального обов'язку; статусний мотив "бути учнем"; моральне самоствердження в колективі класу. Така ієрархізація мотивів призводить до моральної стійкості особистості, визначає її спрямованість, дозволяє дитині

в кожній конкретній ситуації зайняти адекватну моральну позицію. Тобто, мотиви служать з'єднувальною ланкою між вимогами моралі і внутрішнім світом особистості (моральної свідомості) та виражаються у діях і вчинках. Якраз діалогічне спілкування передбачає можливість і необхідність визнання точки зору іншої людини, а відтак розвиток нових форм співробітництва з дорослими і однолітками.

У вітчизняній психології моральний розвиток молодшого школяра розглядається як набуття власної системи цінностей (Б. Братусь, Л. Орбан-Лембрик, А. Титаренко), як засвоєння особистісних цінностей (І. Бех, С. Максименко, В. Москалець, М. Савчин), як становлення мотиваційної готовності (Л. Божович, І. Булах), як здатність до саморегуляції (М. Боришевський, С. Якобсон), як генеза емоційно-ціннісних переживань (З. Карпенко). Школяр стає моральною особистістю тоді, коли оволодіє моральним та духовним досвідом.

Під моральним вихованням підлітків ми розуміємо спрямування їх до наполегливого засвоєння та послідовного впровадження в життєдіяльність загальнолюдських духовно-моральних цінностей; гуманності у вигляді доброти, співпереживання, милосердя, надання допомоги тим, хто її потребує; Розвиток моральної культури підлітків характеризується відносною самостійністю, національною самобутністю, гуманістичною спрямованістю, єдністю національного і загальнолюдського та крос-культурними зв'язками і взаємовпливами, слугує для нагромадження та збереження аксіологічної інформації.

Сьогодні важливого значення в моральному та духовному вихованні надається національним традиціям, цінностям, ідеалам українського народу, зумовленим історичними, економічними умовами, що відображують реальні відносини між людьми. Важливим орієнтиром в цьому напрямі є нова концепція виховної роботи. В ній відображене як основне завдання гуманізації виховання формування моральної культури. В умовах перевантаження навчальної програми сучасної української школи особливу роль у формуванні моральної культури підлітків відіграє позаурочна діяльність. Вона містить значний потенціал активних форм, методів, засобів і прийомів роботи. Дуже важливим є проведення виховних годин, які не тільки дають певне коло знань у моральній сфері, а й активно залучають школярів до духовних надбань нашого народу. При проведенні виховних годин доречно використовувати весь арсенал відомих методів виховання: настанови через пояснення, переконання, бесіди, аналіз проблемних ситуацій, методичні й рольові ігри, драматизацію, метод незакінчених речень, спільне читання або перегляд кінострічок з обговоренням, малювання, ведення особистих щоденників, виконання спеціальних домашніх завдань [6].

Зазначимо, що особливу цінність у справі морального виховання підлітків, крім виховних годин, відіграють й інші форми позакласної та позашкільної виховної роботи. Це – тематичні вечори, вечори запитань і відповідей, конференції, тижні різних предметів, конкурси, олімпіади,

фестивалі, гуртки, екскурсії, походи, класні години (про які вже було сказано), читання художньої літератури тощо.

Виховання моральності пов'язане з необхідністю уважного ставлення до індивідуальних "духовних святинь" кожного учня, що передбачає розуміння та створення передумов для духовно-морального самоствердження учня. Допомогти підростаючому поколінню адаптуватися до нових умов, ознайомити його зі світовими художніми, моральними, культурними цінностями, розкрити багатство досягнень людського духу – ці завдання повинна розв'язати сучасна українська школа.

Проте саме дорослий виступає у ролі еталона-зразка відповідної поведінки, її дотримання залежить від ініціативи дорослого, його ставлень та спонукань. Моральна поведінка повинна стати потребою дитини, лише тоді вона буде реалізуватися повною мірою і незалежно від ситуації контролю з боку дорослих.

Висновки. Проведений теоретичний аналіз дослідження проблеми особливостей духовного розвитку особистості у сучасній психолого-педагогічній науці засвідчив, що духовність багатогранний феномен. Потреба у духовному розвитку властива людині від природи. Саме духовність забезпечує повноцінний розвиток і саморозвиток, є засобом самореалізації особистості, універсальним засобом вираження її внутрішнього світу. Процес духовного розвитку особистості майбутнього педагога слід розуміти як такий, що відбувається шляхом пізнання себе та своїх потенціалів.

Розвиток морально-духовних якостей дитини є важливим фактором профілактики девіантної й аморальної поведінки. Отже, для оптимальної комунікативної взаємодії з дітьми важлива адекватна оцінка вихователями та педагогами власних професійних якостей. Завищена професійна самооцінка може призвести до того, що педагоги зі слабкою нервовою системою, для яких типовими є м'які, обережні впливи на дітей, намагатимуться використовувати суворі методи виховання.

1. Білозерська С. Моральні цінності як регулятор поведінки молодшого школяра / С.І. Білозерська // Наукові записки. Серія "Психологія і педагогіка". – Острог : Вид-во НаУ "Острозька академія", 2008. – Вип. 10. Психологія. – С. 17–23.
2. Боришевський М. Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина / М. Й. Боришевський // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 3–11.
3. Боришевський М. И. Психологические особенности самосознания подростка / М. И. Боришевський – К.: Вища школа, 1980. – 167 с.
4. Галян О. Молодші школярі: вікові аспекти виховання. / О. Галян // Навчальний посібник з педагогічної психології для студентів педагогічних спеціальностей ОКР "Бакалавр" - Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2009. – 46с.
5. Жигайло Н. І. Психологічні проблеми адаптації студентів першокурсників і шляхи їх вирішення // Педагогіка і психологія професійної освіти // Науково-методичний журнал / Н. І. Жигайло. – 2004. – № 1. – С.107–112.
6. Журба К. Виховання духовної культури підлітків // Шкіл. світ. – 2004. – № 34.
7. Максименко С. Д. Підлітковий вік з позиції генетичної психології // Психолог / С. Д. Максименко. – 2006. – Січ. (№ 4). – С. 4–7.

8. Максименко С. Д. Поняття особистості в психології // *Практ. психологія та соц. Робота* / С. Д. Максименко. – 2006. – № 7. – С. 1–7. – Бібліогр. : 14 назв.
9. Максименко С. Д. Психологічна генеза буття особистості : // *Наук. зап. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України* ; [за ред. С. Д. Максименка] / С. Д. Максименко. – К., 2006. – Вип. 27. – С. 7–24.
10. Максименко С. Д. Психологія і педагогіка : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / С. Д. Максименко, М. Б. Євтух, В. В. Клименко та ін. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 367 с.
11. Москалець В. П. Психологія релігії : посібник / В. П. Москалець. – К. : Академвидав, 2004. – 240 с.
12. Моральна свідомість та самосвідомість особистості : монографія / [М. В. Савчин, О. І. Галян, Л. П. Василенко, С. І. Заболоцька та ін.]. – Дрогобич, 2009. – 288с.
13. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – К. : Академвидав, 2006. – 359 с.
14. Савчин М. В. Педагогічна психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин. – Київ : Академвидав, 2007. – 422 с.
15. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды / Даниил Борисович Эльконин. – М. : Просвещение, 1989. – 554 с.

REFERENCES

1. Bilozerska, S. (2008). Moralni tsinnosti yak rehuliator povedinky molodshoho shkoliara / S.I. Bilozerska // *Naukovi zapysky. Seriya "Psykhologhiia i pedahohika"*. – Ostroh : Vydvo NaU "Ostrozka akademiia", Vyp. 10. Psykhologhiia, 17–23 (ukr).
2. Boryshevskiy, M. Y. (1997). Dukhovni tsinnosti v stanovleni osobystosti hromadianyna / M. Y. Boryshevskiy // *Pedahohika i psykhologhiia*, № 1, 3–11 (ukr).
3. Boryshevskiy, M. I. (1980). Psikhologicheskie osobennosti samosoznaniya pidrostka / M.Y. Borishevskiy – K.: Vishcha shkola (rus).
4. Halian, O. (2009). Molodshi shkoliari: vikovi aspekty vykhovannia. / O. Halian // *Navchalnyi posibnyk z pedahohichnoi psykhologhii dlia studentiv pedahohichnykh spetsialnostei OKR "Bakalavr"* – Drohobych : Redaktsiino-vydavnychiy viddil DDPU imeni Ivana Franka (ukr).
5. Zhyhailo, N. I. (2004). Psykhologichni problemy adaptatsii studentiv pershokursnykiv i shliakhy yikh vyrishennia // *Pedahohika i psykhologhiia profesiinoi osvity* // *Naukovometodychnyi zhurnal* / N. I. Zhyhailo, № 1, 107–112 (ukr).
6. Zhurba, K. (2004). Vykhovannia dukhovnoi kultury pidlitkiv // *Shkil. svit.* № 34 (ukr).
7. Maksymenko, S. D. (2006). Pidlitkovyi vik z pozytsii henetychnoi psykhologhii // *Psykholog* / S. D. Maksymenko. – Sich. (№ 4), 4–7 (ukr).
8. Maksymenko, S. D. (2006). Poniattia osobystosti v psykhologhii // *Prakt. psykhologhiia ta sots. Robota* / S. D. Maksymenko, № 7, 1–7. – Bibliohr. : 14 nazv (ukr).
9. Maksymenko, S. D. (2006). Psykhologichna heneza buttia osobystosti : // *Наук. зап. Ін-ту психології ім. Г. С. Костиука АПН України* ; [за ред. С. Д. Maksymenka] / С. Д. Maksymenko. – К., Vyp. 27, 7–24 (ukr).
10. Maksymenko, S. D. (2007). Psykhologhiia i pedahohika : pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl. / S. D. Maksymenko, M. B. Yevtukh, V. V. Klymenko ta in. – Vinnytsia : Nova knyha (ukr).
11. Moskalets, V. P. (2004). Psykhologhiia relihii : posibnyk / V. P. Moskalets. – K. : Akademvydav (ukr).
12. Moralna svidomist ta samosvidomist osobystosti : monohrafiia / [M. V. Savchyn, O. I. Halian, L. P. Vasilenko, S. I. Zabolotska ta in.]. – Drohobych, 2009 (ukr).
13. Savchyn, M. V. (2006). Vikova psykhologhiia : navch. posib. / M. V. Savchyn, L. P. Vasilenko. – K. : Akademvydav (ukr).
14. Savchyn, M. V. (2007). Pedahohichna psykhologhiia : navch. posib. / M. V. Savchyn. – Kyiv : Akademvydav (ukr).

15. Elkonin, D. B. (1989). *Izbrannye psikhologicheskie trudy / Daniil Borisovich Elkonin.* – М. : Prosveshchenie (rus).

Svitlana Zabolotska

SPECIFICS FORMATION OF SPIRITUALITY IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Influence on adult spiritual development of students in the educational process. The characteristic spiritual development of students and different its various manifestations. The attention to position themselves spiritual teachers and certainty of their ideals, the development of spiritual values, religious consciousness and self-identity.

The article presents a detailed analysis of the theoretical study of the problem characteristics of spiritual development of the individual in contemporary psychological and educational science. The author analyzes the main aspects of the concept of spirituality, the structure and types. A list of personal characteristics of the human qualities that show as available in her spirituality. It is noted that the formation of spirituality is inextricably linked to self-development, spirituality and the unit of analysis is the value orientation of the individual. It is proved the importance of this theme (issues) for the spiritual development of the person of the future teacher. Identify the problems and prospects of further development of the research of spirituality of the person of the future teachers.

Keywords: *spirituality, the educational process, socialization, identification, psychological and educational support, personality, spirituality, spiritual development, the person of the future teacher, spiritual culture, spiritual culture of the teacher, the teacher spirituality, spiritual self-improvement of the individual.*

УДК: 159.9.316.6

doi: 10.15330/ps.6.1.285-292

Інна Стрілецька

Херсонський державний університет

inna.strileckaya@mail.ru

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Статтю присвячено теоретичному аналізу місця і ролі соціального інтелекту в процесі професійного становлення особистості. Узагальнено напрямки розробки проблематики впливу соціального інтелекту на професійне становлення майбутніх фахівців у працях сучасних українських та російських авторів. Проаналізовано психолого-педагогічні погляди на сутність поняття "професійне становлення" та з'ясовано, що його прикметною характеристикою є соціальний інтелект як здатність, що зумовлює ефективність міжособистісної взаємодії, соціальної адаптації та реалізації професійних функцій фахівця. Обґрунтовано роль соціального інтелекту в досконалому оволодінні майбутніми фахівцями своєю професійною діяльністю і продуктивному вирішенні фахових завдань, для чого необхідно правильно розуміти власну поведінку та поведінку інших людей, уміти налагоджувати ефективну взаємодію у групі та формувати команду. Встановлено, що соціальний інтелект відіграє важливу роль у фаховій підготовці студента, він дає змогу розуміти самого себе та вчинки інших людей, їх вербальні і невербальні реакції, отже, виступає важливою когнітивною складовою структури комунікативних здібностей